

Дзюба А.Ю.

*Науково-дослідний інститут вивчення
проблем злочинності імені академіка В.В.
Сташиса НАПрН України, аспірантка
сектору дослідження проблем міжнародного
співробітництва у сфері боротьби зі
злочинністю*

ПРОБЛЕМИ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Злочинність неповнолітніх завжди була і залишається гостро актуальною правовою і суспільною проблемою, оскільки з одного боку вона відбиває загальні тенденції сучасної злочинності і показує тенденції її розвитку на майбутнє, а з іншого – демонструє стан морального здоров'я суспільства.

Кримінальна активність неповнолітніх набуває протиправного характеру лише у чітко регламентованих кримінальним законом вікових межах: від 14 до 18 років [6, с.53]. Однак з кримінологічної точки зору подібна визначеність ще не у повній мірі розкриває специфіку даного виду злочинності, оскільки особливості протиправної поведінки підлітків насамперед проявляються у її рівні, структурі, динаміці, детермінантах, мотивації і, відповідно, системі попереджувальних заходів [2, с.469].

Отже, аналіз кримінологічної характеристики злочинності неповнолітніх дозволяє встановити її найбільш характерні риси, основні тенденції кількісно-якісних показників, що в комплексі дає змогу оцінити її сучасний стан та визначити основні шляхи попередження.

З метою запобігання та профілактики правопорушень Кабінет Міністрів України 30 листопада 2011 року затвердив Концепцію реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень. Йдеться про негативні явища, пов'язані з поширенням дитячої бездоглядності, послабленням функцій сім'ї, зменшен-

ням кількості позашкільних гуртків і секцій за місцем проживання (що призводить до збільшення кількості правопорушень за участю неповнолітніх та втягнення їх у злочинну діяльність). Аналіз статистичних даних підтверджує зв'язок між цими явищами та правопорушеннями. Слід відзначити, що рівень даного виду злочинності за останні роки залишається відносно стабільним, навіть намітилася певна тенденція до його зниження: 2011р. – 16626 злочинів, 2012р. – 14238. Разом з тим, у її структурі спостерігаються досить небезпечні процеси. Вона дедалі носить переважно корисливий, корисливо-насильницький і груповий характер (понад 60% усіх діянь). Суттєвою ознакою злочинності неповнолітніх є те, що вона набуває в Україні дедалі більш організованого, групового характеру. Частка корисливих злочинів із застосуванням насильства, вчинених у групі, становить від 50 до 80 %. Найбільш розповсюдженими серед них є злочини, що мають корисливо-насильницьку спрямованість. Це – розбій, грабіж, шахрайство, вимагання, вбивство з корисливих мотивів [5, с.260]. Кримінальні молодіжні угруповання різних ступенів організованості виявлені у всіх великих обласних центрах країни. Вони утворюються за місцем навчання чи проживання молоді та мають здебільшого м'який характер. Групи, до яких належали тільки неповнолітні, становлять 65,2 %; групи, в злочинах яких брав участь дорослий (дорослі), – 25,8%; групи дорослих, в діяльності яких брав участь неповнолітній (неповнолітні), – 9,0%.

Вищенаведене засвідчує погіршення якісних показників злочинності неповнолітніх, підвищення її суспільної небезпечності, що обумовлює пошук нових підходів щодо протидії цьому різновиду злочинних проявів.

Пріоритетним напрямком протидії злочинності неповнолітніх є індивідуальна профілактика. Загальні засади індивідуальної профілактики правопорушень закріплені в розділі III Закону України «Про профілактику правопорушень» від 29 грудня 2009 року. Під індивідуальною профілактикою розуміється система цілеспрямованого, організованого, з урахуванням педагогічних вимог, виховного впливу на свідомість, почуття, волю особи з ме-

тою усунення, нейтралізації, блокування у неї негативних і, одночасно, формування позитивних якостей, стереотипів і звичок законослухняної поведінки [7].

Загалом, залежно від об'єкта індивідуальної профілактики (ступеня педагогічної занедбаності підлітка), профілактичну діяльність можна поділити на чотири види: а) рання профілактика, тобто заходи переконання, подання допомоги неповнолітньому, який опинився у несприятливих життєвих умовах і вчиняє правопорушення некримінального характеру; б) безпосередня профілактика, тобто комплекс заходів, що значно зменшують (нейтралізують) можливість виникнення у неповнолітнього внутрішньої схильності до антисоціальної поведінки, яка може перерости у спрямованість подальшого становлення на злочинний шлях; в) профілактика на етапі злочинної поведінки (пенітенціарний вид профілактики); г) запобігання рецидивним проявам з боку неповнолітніх, які були раніше засуджені. (постпенітенціарний вид профілактики) [4, с.42].

Для здійснення індивідуальної профілактики злочинності неповнолітніх органами державної влади та громадськості потрібно вживати заходи щодо цілеспрямованого коригування відхилень у розвитку особистості на початкових етапах соціалізації, щоб не допустити вчинення неповнолітніми протиправних дій, а також злочинного рецидиву [3]. З цієї метою необхідно:

- створити об'єктивну інформаційну базу стосовно підлітків так званої «групи ризику» (наркоманів, токсикоманів, проститутток, жебраків, безпритульних, осіб, які вчиняють різного роду правопорушення, схильних до хуліганства, вандалізму, активних членів неформальних угруповань негативної спрямованості тощо);

- налагодити ефективну взаємодію між різними суб'єктами профілактики і посилити контроль за вищевказаним контингентом, у тому числі відновити відвідання цих осіб відповідними органами і службами за місцем проживання з обов'язковим обстеженням умов проживання і виховання, та у разі виявлення не-

гативного впливу дорослих членів сім'ї вирішувати питання про усунення такого впливу [1, с.110];

- на ранніх етапах розвитку особистості слід корегувати негативні риси характеру, життєві установки, ціннісні орієнтації, з тим щоб не допустити формування антисоціальних установок особи;

- обов'язкове залучення до виховного процесу, окрім педагогів фахівців-психологів, правоохоронців, працівників кризових центрів для молоді, медиків, авторитетних громадських діячів, спортсменів та інших осіб, які нададуть своєчасну допомогу і зможуть переконати підлітків, що належать до групи ризику, змінити криміногенну поведінку;

- ізолювати неповнолітніх із нестійкими формами поведінки від впливу антигромадського вуличного оточення шляхом залучення до корисних занять за інтересами і покликанням;

- добиватися невідворотності відповідальності посадових осіб за безпідставну відмову у прийомі неповнолітніх на роботу, а також за недотримання трудового законодавства щодо їх умов праці..

Індивідуальна профілактика – складний вид діяльності, оскільки вона завжди пов'язана з конкретною людиною, її індивідуальною неповторністю, зі специфікою її життєвого досвіду. Тому, оцінюючи її результативність, необхідно враховувати, що, по-перше, ефективність профілактики злочинів досягається завдяки застосуванню не одного окремо взятого заходу, а цілого їх комплексу; по-друге, результат профілактичної роботи, за тих самих форм і методів, суттєво змінюється залежно від ступеня криміногенності кожного із трьох основних детермінантів злочинної поведінки – особи, мікросередовища та конкретної ситуації; по-третє, інтенсивність профілактичних заходів перебуває у прямій залежності від ступеня вияву названих криміногенних факторів.

1. Бафья Е. *Проблеми кримінології: диалектика криміногенної ситуації* / Е. Бафья. – М.: Прогресс, 1978. – 149 с.
2. Закалюк А. П. *Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн./ А. П. Закалюк. – Кн. 2: Кримінологічна характеристика*

тика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. – К.: Ін Юре, 2007. – 712 с.

3. Йосипів А. О. *Загально соціальна, спеціально-кримінологічна та індивідуальна профілактика злочинності: правові аспекти [Електронний ресурс]: А. О. Йосипів // Радник. Український юридичний портал. – Режим доступу: <http://radnik.info/statti/558-kriminolog/15105-2011-01-21-07-20-09.html> – Загл. с екрана.*
4. Кауржанов Е.И. *Понятие, структура и виды профилактики преступлений* / Е.И. Кауржанов. – Караганда: ВШ МВД СССР, 1986. – 87 с.
5. *Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник* / І. М. Даньшин, В.В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В. В. Голіни. – 2-ге вид. перероб. і доп. – Х.: Право, 2009. – 288 с.
6. *Кримінологічні проблеми попередження злочинності неповнолітніх у великому місті: досвід конкретно-соціологічного дослідження: монографія* / кол. авторів: В.В. Голіна, В. П. Ємельянов, В. Д. Воднік та ін.; за заг. ред. проф. В.В. Голіни та В. П. Ємельянова – Х.: Право, 2006. – 292 с.
7. *Про профілактику правопорушень: Закон України від 29 груд. 2009 р. [Електронний ресурс]: Судова влада України. Офіційний веб-портал. – Режим доступу: <http://cv.court.gov.ua/tu26/6/2358/> – Загл. с екрана.*